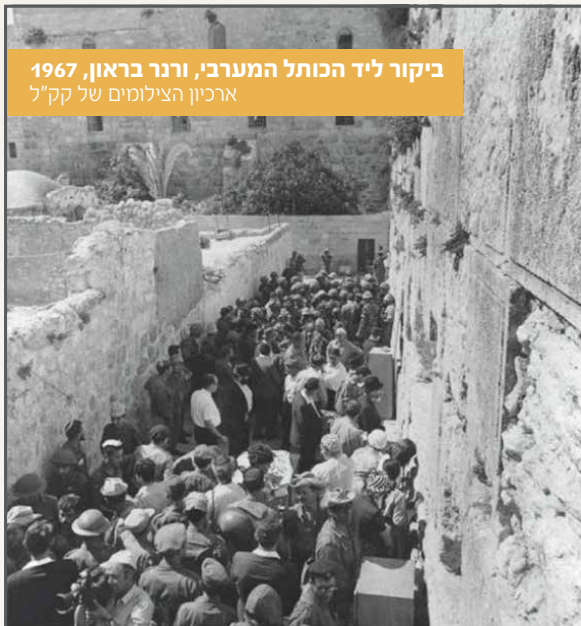

חומות ירושלים נבנו כבר בתקופת הכנענים, אולם מאז, עם כל כובש שהגיע לאזור, הן נהרסו ונבנו מחדש. החומות הנוכחיות, שאנו מכירים כיום, נבנו בתקופה העות'מאנית בפקודת סולימאן הראשון, סולטאן האימפריה העות'מאנית, באמצע המאה ה-16.

עד למאה ה-19, בתחומי העיר העתיקה בירושלים התגוררו כ-9,000 יהודים (יחד עם קבוצות נוספות מוסלמיות ונוצריות). החומות היו אמצעי ההגנה של התושבים מפני הסכנות שארבו להם בחוץ, בעיקר מפני כנופיות שודדים שנדדו בדרכים וחיות טרף משוטטות. מסיבה זו, שערי העיר היו ננעלים בלילות ונפתחים מחדש בבקרים. עם השנים, הלך וגדל מספר התושבים שגרו בתוך החומות והצפיפות הייתה בלתי נסבלת, בעיקר בגלל תנאי הרווחה והתברואה במקום (מחיר גבוה של דיור, מחלות, ביוב). בעקבות כך, החלו התושבים לחפש פתרונות ראשוניים חוץ לחומות.

ביקור ליד הכותל המערבי, ורנר בראון, 1967
ארכיון הצילומים של קק"ל

על העיר לפני היציאה מן החומות, כתב הסופר מארק טוויין:

"אוכלוסיית ירושלים מורכבת ממוסלמים, יהודים, יוונים, קתולים, ארמנים, סורים, קופטים, חבשים, יוונים-קתולים וקומץ פרוטסטנטים. מאלו האחרונים, רק מאה גרים כיום בערש לידתה של הנצרות. כל גוני-הגוונים של הלאומים ברשימה שלעיל, וכל השפות שהם דוברים, רבים מכדי למנות כאן. נראה לי שכל הגזעים והצבעים והלשונות שבעולם מיוצגים בוודאי בין ארבעה-עשר אלף הנפשות הגרות בירושלים. בלויי סחבות, אומללות, עוני וטינופת - אלו הסמלים והסימנים המעידים על קיומו של שלטון מוסלמי עוד יותר משמעיד עליו דגל הסהר עצמו - כל אלו נמצאים בשפע. מצורעים, בעלי-מום, עיוורים ומפגרים תוקפים אותך מכל עבר, ונראה כי אינם יודעים אלא מילה אחת בשפה אחת - המילה הנצחית "בקשיש". למראה הכמות העצומה של בעלי המום, המעוותים והנגועים במחלות, הממלאים את המקומות הקדושים וחוסמים את השערים, אפשר להניח שימי קדם חזרו ובאו, ושמלאך האלוהים עומד לבוא בכל רגע ולהכות גלים במי בית-חסדא. ירושלים היא עיר נדכאת, קודרת וחסרת-חיים. לא הייתי רוצה לגור כאן."

מארק טוויין,

מתוך "מסע תענוגות בארץ הקודש", 1869

נקודת לדין

- איזו תחושה מועברת מהתיאור של מארק טוויין?
- האם התיאור הזה הפתיע אתכם? כיצד דמיינתם את ירושלים העתיקה?
- האם חשוב שנכיר תיאורים כאלה?
- תושבי העיר העתיקה יצאו מן החומות בעיקר בגלל המצוקה ששררה בתוך העיר. האם הרצון והמוטיבציה שלנו לצאת מתוך חומות בהכרח נובעים מתוך מצוקה?

נקודת לדיון

- מה הקשר בין ים לחומה? האם חומה היא בהכרח מאבן?
- האם לכל אחד מאתנו יש חומה פנימית שביכולתו לחצות? אילו דוגמאות לחומות או למכשולים גדולים אנו מכירים מהחיים שלנו?
- האם חציתם פעם חומה כזו? האם העזתם לעשות צעד גדול שלא ידעתם כיצד ישפיע עליכם?
- מה עזר לכם לקבל את ההחלטה?

מדי בקר:

"מדי בקר אדם מתעללך
על שפתו של ים המחר
ושואל את עצמו:
לחצות
או לא לחצות".

אריה סיוון

"אני משוכנע עד מאד שאפשר להקים מחוץ לחומות העיר העתיקות ירושלים חדשה לתפארת. ירושלים העתיקה תהיה ותישאר מעין לורד, מכה וירושלים. עיר נאה ואלגנטית מאד אפשרית בהחלט ליד זו העתיקה".

מתוך יומנו של הרצל, 31 באוקטובר 1898

נקודת לדיון

- הרצל מתאר חזון שמשאיר את ירושלים העתיקה כמרכז תרבות רוחני לצידה של עיר מתפתחת ועכשווית. האם אתם חושבים שאפשר להפריד בין השתיים? האם ההפרדה רצויה?
- האם ירושלים כיום היא בעיניכם "עיר נאה ואלגנטית מאד", מתפתחת ועכשווית? מדוע?
- בעת שהרצל מבקר בירושלים וכותב ביומנו כבר ישנן שכונות מחוץ לחומות. מה, אם כך, מיוחד בהצעתו? האם החזון של הרצל פורץ גבולות? אילו מעשים נוספים של הרצל הם בבחינת פריצת גבולות?
- מתי נכון לשמור על הגבולות ומתי נכון לפרוץ אותם?

שומר החומות/ דן אלמגור

אם אין שום נפץ של רימון
אם אין שום נפץ של רימון.
כן, כן, מי חלם...
אני עומד על החומה
רועד מקור ומסתכל הנה שקעה כבר החמה
שומר מלילה מה מליל אור הירח במלואו
שוטף חומות ושערים מתי יבוא היום שבו
לא נזדקק עוד לשומרים
לא נזדקק עוד לשומרים.
כן, כן, מי חלם...

אני עומד על החומה
עומד בגשם לבדי וכל העיר העתיקה
מונחת לי על כף ידי אני מביט בה מאוהב
אני עולה לכאן תמיד סתם להביט
אבל עכשיו אני נמצא כאן בתפקיד
אבל עכשיו אני נמצא כאן בתפקיד.

כן, כן, מי חלם אז בכיתה
כשלמדנו לדקלם על חומותייך ירושלים
הפקדתי שומרים
שיום יגיע ואהיה אחד מהם
שיום יגיע ואהיה אחד מהם
שיום יגיע ואהיה אחד מהם.

אני עומד על החומה
עומד מקשיב אל הקולות
קולות השוק והמהומה
קריאות רוכלים ועגלות
הנה הוא קול המואזין
הנה דינדון הפעמון אבל עלי להאזין

נקודת לדין

- בשירו, דן אלמגור מצהיר על התאהבות בעיר העתיקה. מה המשמעות של להיות מאוהב במקום? אילו מחויבויות זה יוצר?
- האם האמירה "אבל עכשיו אני נמצא כאן בתפקיד" מסמלת גם היא סוג של חומה? עם אילו מבין שורות השיר אתם מזדהים?
- על אילו חומות אתם מגינים בחייכם? אילו חומות אתם אוהבים ולא רוצים לפרוץ? מדוע אתם שומרים עליהן?

במהלך שיחתנו העמקנו בכך שחומה אינה חייבת להיות חומת אבן, היא יכולה להיות ממשית או דמיונית, חיובית עבורנו או שלילית, היא יכולה להיות סגורה לגמרי וגם פתוחה.

פארק ירושלים

"הפארק המשתרע על כ-15,000 דונם באזור מורכב מארבעה פארקים -נחל צופים, עמק הארזים, עמק מוצא ועמק רפאים, שבהם מרחבים גדולים, שרידי חקלאות עתיקה ומבנים עתיקים. מעיינות נקבה עדיין פועמים בבטן האדמה, ומהם נובעות בריכות מוקפות צמחייה, שועלים, תנים, מכרסמים ושפע של ציפורים. פארק ירושלים הוא פארק מטרופוליני המפותח על ידי ממשלת ישראל, עיריית ירושלים, קק"ל, רשות הטבע והגנים והרשות לפיתוח ירושלים. כטבעת ירוקה סביב עיר מזהב".

מתוך אתר קק"ל

נקודת לדין

- כיצד משרתת אותנו טבעת ירוקה זו?
- האם ניתן לחשוב על היערות סביב ירושלים כחומה? מה הם תוחמים ובין מה הם מפרידים? איזה סוג של חומה מהווים היערות?
- האם היינו רוצים עוד חומות ירוקות שכאלה בסביבותינו?